

Argentinadansk:

Danskargentinernes særlige grammatik

Af Jan Heegård Petersen, Karoline Kühl og Anna Sofie Hartling

Dette er tredje og foreløbigt sidste indlæg i *Mål og Mæle* om argentinadansk fra forskningsprojektet »Danske Stemmer i USA og Argentina«. Hvor første artikel præsenterede sprogsamfundet i Argentina og den nye, store database for argentinadansk, og den anden artikel beskrev ordforrådet, er der her fokus på grammatiske særtræk ved argentinadansk.

Ser man overordnet på sprogbrugen i databasen over argentinadansk, får man det klare indtryk at sproget langt hen ad vejen er i overensstemmelse med rigsdansk om end med visse udtalepræg der kan kaldes dialektale – dem beskæftiger vi os ikke med i denne omgang. Nogle af de særtræk som vi ser nærmere på, kan tilskrives indflydelse fra spansk. For andre må vi i stedet ty til forklaringer der kan have at gøre med at der i det danskargentiniske samfund ikke har været de samme normerende og regulerende forhold som vi kender fra Danmark i form af skole, tv, radio, aviser m.m.

Vi begynder med bøjningssystemet. Herefter følger en beskrivelse af nogle særlige måder at danne sætninger på. Afslutningsvis gør vi os nogle tanker om argentinadanskens status som dansk dialekt.

Jeg søgede efter arbejde

Til trods for at udsagnsord på argentinadansk i det store og hele bøjes på samme måde som i danmarksdansk, kan man opleve at nogle talere bøjer udsagnsord på en uventet måde.

Dette sker typisk ved at udsagnsordene gøres regelmæssige i datid: *og jeg søgede efter arbejde og vi brugede jo kun hvad jorden gav*. Dette rammer både verber der ellers bøjes med *-te*, og stærke verber. I stedet for *gik* og *lå* kan vi have *så gåede du på Den Danske Skole og der hvor Den Danske Skole liggede*. Spanske udsagnsord der indlånes i argentinadansk, bliver også bøjet med *-ede*, fx *molesterede* »generede« og *alquilerede* »lejede« (se *Mål og Mæle* 39:2). Også i førnutid kan nogle talere have en tendens til at foretrække en endelse frem for en anden, her *-et* frem for *-t*: *mange veninder fra mi generación har rejset i Danmark og og så har jeg siget farvel og tak*.

Det er nærliggende at forklare tendensen til regelmæssighed ud fra hvad man kan kalde sproglig usikkerhed. Hvis man er i tvivl om hvordan et udsagnsord bøjes i datid, har man størst chance for at vælge rigtigt med *-ede*. Endelsen bruges ved størstedelen af de danske udsagnsord, og den er derfor den der først trænger sig på – hvis man er i tvivl.

Jeg kom ind om mandag

Også navneordene kan på argentina-dansk bøjes på en uventet måde, især når bestemthed indgår. Indimellem kan man støde på en svensk-lignende dobbelt bestemthed, fx *det var den eneste meningen*. Men især foretrækker mange talere den nøgne form efter forholdsord, hvor rigsdansk har bestemt form: *om fredag jeg var hjem med min mor, jeg kom ind om mandag, de gik på universitet og han kom til skade med knæ*. Bestemthed markeres tit med *den* eller *det* frem for med endelserne *-en* og *-et*, fx *det er så spændende for børnene for den julemand kommer, så får vi den ballade med forældrene og jeg skulle langt væk og på min hest for at komme hen til den lærerinde*. Dette er uden tvivl en konsekvens af forskellene mellem spansk og dansk mht. bestemthedsmarkering. Hvor dansk har efterhængt artikel, benytter spansk sig udelukkende af foranstillede kendeord eller påpegende stedord (*la, los, este, estos* m.fl.)

Vi er indbildsk, men optimistisk

Det er ikke ukendt at minoritetssprog mister bøjningsendelser når de er under intenst pres fra et dominerende sprog. Dette kan være på færde mht. bestemthed, som vi så ovenfor, men vi ser også andre tegn på det. Det er fx påfaldende så ofte adjektiver ikke bøjes når de er omsagnsled til grundled, fx *vi er indbildsk men vi er optimistisk og vi bliver for gammel til at stå foran de børn* (dvs. ›under-

viser›). Og undertiden ser vi også tab af udsagnsordenes bøjningsendelser, fx *han skriv ›han skriver‹, hun lav ›hun lavede‹ og de prøv ›de prøver‹*.

Fra rigsdansk ved vi at endelsen *-ere* i almindelig udtale kan tabe en stavelse; det er simpelthen for svært at bibeholde to ens a-lignende vokaler, *ahr-ahr*, de bliver derfor reduceret til én, *ahr*. Denne udvikling er nærmest helt gennemført i argentina-dansk; kun et fåtal af de i alt 120 talere i vores database udtaler endelsen *-ere* med to stavelser. Navneord der ender på *-er*, og som betegner personer, bliver således ikke bøjet i flertal. Ordformerne *dansker, argentiner, tysker, filosofiker* (dvs. ›*filosof(fer)er*›) kan betegne både en eller flere personer.

En estancia er nærmest en gods

Endnu et sted hvor vi ser tegn på en forandring som ikke kan skyldes påvirkning fra spansk, er tildelingen af grammatisk køn, altså om ord er fælleskøn (»*n*-ord«), eller intetkøn (»*t*-ord«). Eksempler er *en estancia det er nærmest en gods* og *jeg har været harmonikaspiller til den folkedanshold for femten-seksten år*. Det er dog ikke sådan at substantivernes køn markeres vilkårligt i argentina-dansk. Samlet set er det kun 5–6 % af alle måder at markere grammatisk køn på der ikke er som på rigsdansk.

Og så er afvigelserne systematiske. Det er nemlig meget sjældent at fælleskønsord får intetkønsmarkering; eksempler som *der tog jeg til at arbej-*

Grammatik er et svært emne at illustrere, så her er en tranquera, der leder ud til en markvej.

*Foto:
Jan Heegård
Petersen.*

de ude på et cementfabrik og han er meget glad for det danske mad findes, men de er sjældne i forhold til fx og alle frugt kommer gennem den marked, hvor et intetkønsord markeres som var det fælleskøn. At fælleskøn er det foretrukne køn, ses også ved at alle spanske låneord i argentina-dansk markeres med fælleskøn: *en parilla* »en grillrestaurant«, *en tranquera* »et led«, *en academia* »et akademi« m.fl. Herudover er der meget få eksempler på at endelsen *-en/-et* afviger fra det rigsdanske kønssystem. Et sjældent modeksempel er fra en dramatisk fortælling om en ulykke: *vi væltede med vognen ned i flodet*. Og endelig ser vi flere afvigelser når der står et tillægsord mellem navneordet og stedordet eller artiklen: *det er min ældste barnebarn og jeg fik arbejde på en svensk skib*.

Vi skulle bo altid i Buenos Aires

Vi vender nu blikket mod ordstillingen. Her ser vi ofte afvigelser fra rigsdansk både hvad angår placeringen af billed og genstandsled, og hvad angår rækkefølgen mellem grundled og udsagnsled. I eksemplet fra overskriften, her lidt fyldigere, *han havde planlagt at vi skulle bo altid i Buenos Aires*, har vi tidsangivelsen *altid* før stedsangivelsen *i Buenos Aires* – på rigsdansk ville det have været omvendt. Argentinadansk har altså ingen etableret rækkefølge for tids- og stedsangivelser som vi ser det i rigsdansk, hvor stedsangivelser ofte står foran tidsangivelser, eller tidsangivelser står tidligere i sætningen (*vi skulle altid bo i ...*). På argentinadansk kan man også placere et billed foran et genstandsled, *jeg har spillet klassisk musik og har spillet også jazz*,

eller foran et omsagnsled til grundled, *nu vil han jo være også gymnastiklærer.*

Mønstrene her må skyldes indflydelse fra spansk syntaks, hvor der er en tendens til at placere tidsadverbialer før stedsadverbialer, dvs. det stik modsatte af i dansk. Dette er dog ikke en ufravigelig regel, og generelt er den spanske ledstilling noget mere variabel end den danske. Det er rimeligt at antage at det er de løsere syntaktiske regler fra spansk der udløser ledstillinger der stikker ud fra rigsdansk.

Derfor jeg rejste

I danmarksdansk sprogbrug har hovedsætninger der indledes af noget andet end subjektet, omvendt ordstilling, dvs. udsagnsled før grundled: *I går kom han hjem til mig.* Fænomenet kaldes »inversion«, og det er en fast grammatisk regel i dansk. Det er også det normale ledstillingsmønster i argentinadansk, men her har vi også eksempler som *den dag i dag vi bruger nogle ord mellem os selv når vi taler på spansk, som er danske ord* hvor rigsdansk ville have haft rækkefølgen *bruger vi* i stedet for. Det er en måde at lave sætninger på som man kender fra udlændinge der skal lære dansk, eller fra det såkaldte gadesprog (M&M 23:3). Men herudover er det ikke almindeligt i dansk.

Den uventede rækkefølge kommer ikke når som helst. Den er især til stede når vi har billed af forskellig slags først i sætningen, fx en tidsangivelse som i eksemplet ovenfor eller

en stedsangivelse som i *herovre det rent spanske eksisterer ikke sådan og derfra det er mere eller mindre det samme afstand dertil.* Ikke sjældent ser vi også den uventede ledstilling efter en sætning der angiver en betingelse, *hvis der var en københavner på besøg, de fattede ikke en skid, jo.* Oftest ser vi dog manglende inversion når vi har forbinderordene og så: *og så jeg lærte ham at kende, sådan rigtig kom i kontakt med ham og hun bliver besvimet, og så hun holder sig hjemme.*

Så de omfavner sig

Et andet grammatisk særtræk i argentinadansk vi skal se på, har formentlig rod i det lille spanske ord *se* som overføres til dansk *sig* og til udsagnsord med *-s*. *Sig* kan erstatte *hinanden* sådan at man i argentinadansk kan høre *så de omfavner sig* (spansk se *abrazan*) om to der krammer hinanden, og *den ligger der hvor de rører sig* (spansk se *tocan*) i beskrivelsen af en by der ligger lige hvor to provinser grænser op til hinanden. *Sig* kan også i kombination med et udsagnsord erstatte andre måder at udtrykke sig på, fx med hjælpeudsagnsordet *blive*, fx *blive brunet*, som man i rigsdansk ville bruge i dette udsagn om hvad der sker med kødet under tilberedningen af en madret: *det bruner sig også* (spansk se *dora*). Eller i dette udsagn om hvordan man kunne betale et månedligt beløb til oprettelsen af det danske plejehjem Hogar Danés i Buenos Aires: *man kunne også gøre*

sig medlem til at betale hver måned en lille smule. Her er det en direkte oversættelse af spansk *hacerse* med betydningen »blive«. Kombinationen af et udsagnsord og *sig* kan også erstatte en *s*-form af udsagnsordet, fx *samles*: *der er meget smukt derude, og der er store sale hvor man kan samle sig i* (spansk *reunirse*), fra en beskrivelse af stedet hvor danskargentinerne holder deres årlige femdagestræf, *Cinco Días* (jf. M&M 39:1). Men omvendt kan spanske *se*-verber medføre *s*-former på argentinadansk. I følgende eksempel beskriver taleren hvordan penge kan korrumpere: *magten den er korrumpert, for pengene de står først for alt, og det er en problem, for penge spises ikke*. Udtrykket *penge spises ikke* er farvet af spansk *el dinero no se come* (ordret »pengene ikke sig spiser«), og meningen er at penge

Bil med DK-mærke

ophobes hos korrupte personer, og de giver derfor ikke mad på bordet til befolkningen. Og i *han dyrkede jorden for os, og så uddeles det der kommer fra det der sås og sælges* ser vi danske *s*-passiver i stedet for som forventet *blive*-passiver (jf. spansk *se reparte, se siembra, se vende*).

Denne mangesidige påvirkning fra spansk *se* har den konsekvens at både *sig*-udsagnsord og *s*-passiver bliver mere hyppige i argentinadansk end man skulle forvente ud fra standarddansk talesprog, hvor i hvert fald *s*-passiverne er relativt sjældne.

Ikke alle er lige danske – sprogligt set

Gennemgangen her har vist at dansk kan påvirkes på flere måder, på flere steder i grammatikken. Hvad vi dog har ignoreret, er at det ikke er alle taleres sprog der er lige påvirket. Nogle talere har næsten ingen grammatiske eller leksikalske afvigelser fra rigsdansk, og det er ikke til at høre på dem at de er født og opvokset i Argentina og måske aldrig har været i Danmark. Andre igen er tydeligt påvirket af spansk i deres sprog. En sådan forskellighed er ikke usædvanlig for immigrantsprog: Vi ser den også rapporteret fra bl.a. norsk og tysk talt af efterkommere af udvandrere i USA. Det særligt interessante ved forskelligheden i argentinadansk er imidlertid at vi kan spore nogle samfundsmæssige faktorer i den. Fx bruger talerne fra den nordlige bosættelse Eldorado flere spanske låneord end talerne i Buenos Aires og

på pampaen. Ligeså har Eldorado-talerne oftere fælleskøn hvor rigsdansk ville have intetkøn, altså *den dyr* og *den gitter* fremfor *for det dyr* og *det gitter*. Dette kan – forsigtigt – ses som en sproglig understregning af at Eldorado-kolonien historisk og kulturelt skiller sig ud ved at det har været et mindre samfund sammenlignet med pampaen, og at kolonien derfor har været nødt til at være mere åben over for omgivelserne, hvorved det spanske sprog har fyldt meget i talernes hverdag.

Tildelingen af grammatisk køn, og tendenserne til at have grundled før udsagnsled i fx *derfor vi rejste*, afspejler også udviklingen i det dansk-argentinske. Det ser nemlig ud til at det særligt er yngre talere, dvs. talere under 60, der foretrækker fælleskøn for intetkøn, og som undgår inversion. Ældre talere har som oftest markering af køn og inversion efter rigsdansk mønster. Dette kan vi sammenholde med den kendte historiske udvikling i det dansk-argentinske samfund hvor der i 1970'erne skete et holdningsskift til det at være dansk-argentiner (jf. M&M 39:1). Som følge af holdningsskiftet gik dansk ud af brug som det foretrukne indbyrdes sprog. Den manglende brug, eller »træning« om man vil, som det medførte, har således bevirket en ændring i grammatikken i de yngres sprog. Den er blevet mere ensartet hvad angår markering af grammatisk køn, og mere fleksibel hvad angår rækkefølgen af grundled og udsagnsled.

Motiv fra den danske kirke i Tandil, den første danske kirke i Argentina. Foto: Anna Sofie Hartling.

Er argentinadansk en dialekt?

Med de tre *Mål og Mæle*-artikler er det passende at spørge om argentinadansk så kan betragtes som en ny(opdaget) dansk dialekt. Tja, det kan argentinadansk nok. Bag dette måske lidt vage svar ligger forskellige perspektiver. Ser man udelukkende geografisk på det, så er svaret klart nok »ja«. De træk vi har beskrevet med denne og den forrige artikel, finder vi næsten udelukkende på argentinsk grund.

Sprogligt set er svaret måske ikke lige så klart »ja«. Vi har i det forudgående fokuseret meget på hvor argentinadansk afviger fra danmarksdansk, men vi kan ikke tit nok nævne

dels at argentinadansk i mange henseender svarer til danmarksdansk, dels at de nævnte træk ikke deles af alle. Det vil sige at man ikke kan udvælge en hvilken som helst dansk-argentiner og regne med at man kan høre en ny form for dansk, endsige en gennemgribende ny form for dansk. Herved adskiller argentinadansk sig måske fra den gængse opfattelse af en dansk dialektaler og i hvert fald den repræsentation der gives af dialekter i dialektordbøger og på traditionelle dialektkort, som giver indtryk af ensartede dialekter. Man skal dog tænke på at også tidligere tiders dialektsamfund har haft talere der, ligesom i Argentina, har talt mere eller mindre dialektalt og tilsvarende mere eller mindre standarddansk.

Indkørsel til Don Kristians camp på den flade pampa. Foto: Jan Heegård Petersen.

Ser man endelig på hvordan danskargenterne selv opfatter dansk, så er muligheden for at kunne tale dansk et klart identitetstræk, på lige fod med de andre danske kulturelle vaner der er videreført, såsom madretter, tradition for kortspil, højskolekultur, fejring af jul, folkedans osv. Der er ikke tvivl om at i hvert fald den ældre generation opfatter den argentinske version af dansk som noget særligt. For den yngre generation er dansk derimod ikke en selvfølge, og sproget har klart en anden – og mindre betydningsfuld – status, hvilket vil have betydning for det omfang dansk videregives til næste generation i. Og hvilken indflydelse det måtte have på sprogets ordforråd og struktur, er op til fremtidens sprogforskning at vise.

*Jan Heegård Petersen,
lektor, ph.d.*

*Karoline Kühl,
lektor, ph.d.*

*Anna Sofie Hartling,
ph.d.-studerende*

*Forskningsprojektet »Danske Stemmer
i USA og Argentina«
Institut for Nordiske Studier og
Sprogvidenskab,
Københavns Universitet*